

Безумство – діяти по-старому
і чекати нових результатів.
Альберт Ейнштейн

Про урок написано безліч книг, статей, дисертацій. Змінюються цілі та зміст освіти, з'являються нові засоби і технології навчання, але які б не здійснювалися реформи, урок залишається вічною і головною формою навчання. На ньому трималася традиційна і базується сучасна школа.

Які б новації не вводилися, лише на уроці, як сотні років тому, зустрічаються учасники освітнього процесу: вчитель та учень. Між ними завжди – океан знань і рифи протиріч. І це – нормально. Будь – який океан перешкоджає, але тих, що долає його, - обдаровує постійно змінними пейзажами, недосяжністю горизонту, таємничим життям своїх глибин, довгоочікуваним і несподіваним берегом.

Урок - це основна дидактична форма навчання, що пройшла випробування протягом століть.

Вона поєднує індивідуальні та фронтальні форми навчально – пізнавальної діяльності з учнями однакового віку обох статей з приблизно однаковим інтелектуальним розвитком.

Реформування загальної середньої освіти відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" передбачає реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей.

Компетентності, як інтегрований результат навчальної діяльності учнів, формуються, передусім, на основі опанування змісту загальної середньої освіти. Враховуючи це мають відбутися і кардинальні зміни у плануванні сучасного уроку. Проблема оновлення змісту базової освіти є першочерговою і найвідповідальнішою.

Яким же має бути сучасний урок? Які його ознаки, чим він повинен відрізнятися від уроків, які ще використовуються зараз у педагогічній практиці, але вже не задовольняють у повній мірі вимог щодо

впровадження 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів?

Чи може сучасний урок бути радісним і цікавим для учнів? Чи може він розкрити творчий потенціал особистості, поставивши її в ситуацію морального вибору й підготувати до самостійного рішення? Досвід доводить, що може, однак лише за умови, якщо процес навчання перевести на інноваційну основу шляхом перебудови педагогічної технології самого викладача і навчальної технології учня, змінивши сам підхід до здобуття знань.

Сучасним можна назвати той урок, що побудований на засадах розвиваючого навчання, а також сприяє розвитку в учнів розумових операцій: умінь аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, класифікації, визначення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між різноманітними фактами, явищами, а також виробленню навичок логічного структурування.

Використання на уроках різних інноваційних технологій (як то тести чи розвиток критичного мислення) забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань з предмета, дає відчуття потреби в самоосвіті, формує стійкий інтерес до матеріалу, що вивчається, сприяє розвитку творчої особистості.

Сучасний урок – це урок демократичний. Він проводиться не для учнів, а разом з ними. Це урок, на якому присутній демократичний стиль спілкування, де діти вчаться здобувати знання, а не отримувати готові, де жоден з них не боїться висловлювати свою думку і доводити її.

Для сучасного уроку характерними ознаками є:

- варіативність і гнучкість структури уроку;
- спрямованість уроку на особистість учня;
- оптимізація форм роботи на уроці;
- формування найважливіших компетентностей учнів;
- співпраця вчителя і учня.
- оновлення змісту навчання;
- демократизм;
- використання індивідуального підходу;
- самостійний творчий пошук;

- розвиток творчих здібностей;
- упровадження інноваційних технологій.

Але ж всі інноваційні процеси стосуються, насамперед, уроку, особливо його структури.

Під структурою уроку слід розуміти певну послідовність дій викладача, спрямованих на досягнення виховної мети.

Структура сучасного інтерактивного уроку значно відрізняється від традиційного і має таку послідовність:

- Мотивація (5% робочого часу)
- Представлення теми та очікуваних навчальних результатів (Приблизно 5% часу)
- Надання необхідної інформації (Приблизно 10% часу заняття).
- Інтерактивна вправа — центральна частина заняття (як правило, 60% часу на уроці)
- Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (до 15% часу уроку)
- Домашнє завдання та інструктаж до нього. (5% часу)

Зауважимо, що універсальної, жорсткої структури уроку, що була б придатна для всіх випадків організації навчання, бути не може. Структура, тобто послідовність частин, елементів уроку, передусім залежить від мети і змісту, отже, питання структури щоразу потребує ретельного обміркування таких умов: зміст предмета, вік учнів, кількість годин на тему, мета конкретного уроку, його місце у системі уроків на вивчення певної теми. Існує точка зору, згідно з якою "...спроба виділити якусь постійно діючу, однозначну структуру уроку є безплідною, бо в реальному навчальному процесі число поєднань елементів уроку надзвичайно велике" [143,230].

Дійсно, урок містить зміст матеріалу, методи і форми навчання, методи управління і контролю за навчальною діяльністю, технічні засоби, дидактичний матеріал, форми організації навчальної діяльності учнів, особистість учителя. Але чи є вони компонентами уроку? Звичайно ні. Не є компонентом уроку і його мета.

Не можна погодитись з думкою, що не існує об'єктивно постійної структури уроку, а також ототожнювати структуру уроку з його схемою,

підставою, для чого слугував тривалий час широко розповсюджений у практиці комбінований урок, що якоюсь мірою стримувало творчість учителя.

Між тим, вчені-педагогі однастайні в тому, що структура уроку не може бути аморфною, невизначеною, випадковою, що вона повинна відображати закономірності і логіку процесу навчання як явища дійсності, закономірності і логіку процесу засвоєння нових знань як внутрішнього психологічного явища; закономірності самостійної розумової діяльності учня як способів його індивідуального пізнання, що відображає логіку пізнавальної діяльності людини; логіку викладання; види діяльності учителя і учнів як зовнішні форми вияву сутності педагогічного процесу.

Елементами уроку, що у взаємозв'язаному функціонуванні відображають ці закономірності, є: актуалізація, формування нових понять і способів дій, застосування засвоєного. В реальному педагогічному процесі вони є й етапами процесу навчання, і основними, незмінними, обов'язковими на кожному уроці узагальненими дидактичними завданнями, і компонентами дидактичної структури уроку. Саме ці компоненти забезпечують на уроці необхідні й достатні умови для засвоєння учнями програмного матеріалу, формування у них знань, умінь, навичок, активізації розумової діяльності учнів у процесі виконання самостійних робіт, розвиток їх інтелектуальних здібностей. Характер зв'язків і взаємодії цих компонентів забезпечені логікою процесу навчання, поетапним рухом від незнання до знання, який передбачає, що будь-яке формування нових знань і способів діяльності здійснюється безпосередньо на ґрунті актуалізації попередніх знань і досвіду діяльності та систематичного використання засвоєних знань і досвіду теоретичної і практичної діяльності школяра.

Послідовність формування знань на тому чи іншому уроці може бути різною: в одному випадку, урок може розпочинатися не з актуалізації, а з введення нового поняття шляхом пояснення учителя чи створення проблемної ситуації. В іншому випадку - на початку уроку може бути контрольна чи самостійна робота. Така дидактична структура уроку. Відзначений підхід до визначення структури уроку усуває шаблонність при проведенні уроків, рецептурність у діяльності учителя, розширює межі його творчої майстерності розробки і проведення уроків.

Методична підструктура уроку, що розробляється вчителем на основі дидактичної структури, характеризується більшою варіативністю і тут не можна рекомендувати єдину схему для всіх уроків з усіх предметів. Методична структура уроку на відміну від дидактичної - величина змінна. Число елементів у ній, їх номенклатура і послідовність визначається вчителем, виходячи з загальної дидактичної структури, мети і завдань освіти, розвитку та вихованості учнів. Методична підструктура уроку відображає основні етапи навчання і характер організації уроку.

Таким чином, якщо дидактична структура уроку є сталою і в діяльності вчителя виявляється у вигляді загального припису, алгоритму організації уроку, то методична підструктура зобов'язує його планувати конкретні види діяльності: виконання вправ, розв'язування задач, відповіді учнів; пояснення матеріалу з використанням адекватних методів і засобів; розв'язання практичних і навчальних завдань під керівництвом учителя і самостійно. При створенні методичного проекту уроку учитель керується принципом оптимального досягнення мети і завдань, при цьому значну роль у забезпеченні успішності навчально-пізнавального процесу відіграють: створення мотивації, психологічного комфорту, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Як побудувати сучасний урок? Як зробити так, щоб урок не тільки озброював учнів знаннями та вміннями, а й викликав би у дітей щирий інтерес, природню зацікавленість, формував би їхню творчу свідомість?

Основними заповідями щодо підготовки і проведення уроку в сучасній школі є:

1. Тема уроку повинна відповідати навчальній програмі. Як свідчить практика, іноді вчителі, особливо при підготовці відкритих уроків, стараються сформулювати тему так, щоб вона вигідно звучала, ігноруючи вимоги Програми. Проте це є неприпустимо, оскільки Програма – загальнодержавний та загальнообов'язковий документ, що підлягає неухильному виконанню.

2. Чітке визначення мети уроку. Готуючись до уроку, вчитель повинен продумати кожен свій крок, вибрати ті форми і методи, які відповідають віковим особливостям дітей, індивідуальним особливостям класу, конкретному типу навчального закладу: ліцею, гімназії, школі з

класами поглибленого вивчення предмета тощо. Якщо чітко визначена мета уроку, то відповідно до неї вчитель здійснює пошук найефективніших форм роботи на уроці. Як свідчить практика, в останній час вчителі, визначаючи мету уроку, чомусь зупиняються виключно на навчальному аспекті триєдиної мети уроку, ігноруючи розвивальний та виховний аспекти. Це, на нашу думку, свідомо робить урок неповноцінним у плані формування компетентностей школярів, призводить до помилок, упущень у виборі оптимального варіанта проведення навчального процесу.

Триєдина мета уроку – це завчасно запрограмований вчителем результат, який повинен бути досягнутий ним і учнями в кінці уроку. Вона вміщує три аспекти: навчальний, розвивальний, виховний.

Навчальний аспект: озброїти учнів знаннями з даної теми. Доречно при плануванні навчальної мети визначити, якого рівня якості знань пропонується досягнути учням на цьому уроці: репродуктивного, конструктивного чи творчого. Ключовими словами, що характеризують навчальний аспект є: «навчити», «розкрити», «показати», «ознайомити», «довести», «порівняти», «систематизувати», «узагальнити» тощо.

Розвивальний аспект мети уроку передбачає формування вмінь та навичок і може бути сформульований для кількох уроків, а іноді й для уроків цілої теми. Він складається із кількох блоків: розвиток мовлення, мислення, сенсорної сфери. Ключовими словами є: «розвивати», «формувати», «практикувати» тощо.

Виховний аспект мети уроку повинен передбачати використання змісту навчального матеріалу, форм і методів навчання для формування і розвитку моральних, естетичних, патріотичних, екологічних та інших якостей особистості школяра. Ключове слово «виховувати».

3. Мета уроку визначає його тип, а тип – структуру заняття. Треба пам'ятати, що тип уроку визначається метою. Досить часто спостерігається невідповідність між поставленою метою, типом уроку та його структурою. Наприклад, на уроці узагальнення і систематизації взагалі відсутня систематизація в певній системі взаємозв'язків, а є лише повторення окремих фактів або дій у вигляді переліку. Особливо це стосується уроків, що проводяться у формі ігор, змагань тощо. Отже, мета уроку → тип уроку → структура уроку → розрахунок часу на різних етапах уроку. Оскільки мета уроків є різноманітною, різноманітними

будуть і відповідно структури уроків. Це дасть можливість уникнути традиційного комбінованого типу уроку.

4. Оптимальний, обґрунтований вибір форм і методів проведення навчального заняття. В останній час «модним» стало проведення уроків у новій, нетрадиційній ігровій формі: урок-аукціон, урок-вікторина, урок-екскурсія (подорож), урок-диспут тощо. Звичайно, не можна стверджувати, що всі ці уроки апріорі є неефективні. Проте деякі вчителі переоцінюють значення цієї форми до такого ступеня, що вона превалює над змістом, метою навчальної діяльності на уроці. Як свідчить практика, найрезультативнішим є той урок, на якому оптимально та раціонально підібрані навчальні форми і методи, поєднані традиційні та нетрадиційні підходи до проведення навчального заняття.

5. Раціональне і комплексне використання тих чи інших засобів навчання. Як свідчить практика, іноді вчителі надмірно захоплюються на уроці (особливо відкритому) різноманітними технічними засобами навчання, дидактичними матеріалами тощо, діючи за принципом: чим більше, тим краще. Це призводить до того, що за декораціями залишається не розкритою тема уроку. Застосування вчителем кожного засобу виправдано тоді, коли воно економити сили педагога та учня, час уроку, покращує сприйняття навчального матеріалу, дозволяє здійснити контроль за тим, що вивчено тощо, і, звичайно, коли застосування того чи іншого засобу навчання не є гіпертрофованим.

6. Продумування, передбачення «родзинки» уроку. Щоб навчальне заняття було цікавим для дітей, воно повинно містити таке, що викликає подив, захоплення, інтерес – одним словом те, що вони будуть пам'ятати, коли все інше забудеться. Це можуть бути цікаві факти або навіть нестандартні підходи до уже відомого.

Об'єктивне, справедливе оцінювання рівня навчальних досягнень учнів – це одна із найважливіших складових сучасного уроку.

По-перше, кожен учитель чітко має визначити мету оцінювання: навіщо потрібна оцінка. Зазвичай учителі відзначають, що оцінювання потрібне для того, щоб:

- визначити найкращих за досягненнями учнів;
- показати учням, як вони засвоїли матеріал;

- стимулювати мотивацію школярів до навчання і отримання знань;
- з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні або «перенавчанні» тощо.

По-друге, сформулювати для себе критерії та стандарти оцінювання.

Як свідчить сучасна педагогічна практика, в процесі оцінювання рівня навчальних досягнень учнів доречно використовувати два типи критеріїв: соціальні та індивідуальні. Інструментарієм соціального оцінювання сьогодні є «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти», розроблені МОНУ на міжпредметному та предметному рівнях. Застосування індивідуальних критеріїв дає змогу порівняти результат, отриманий учнем сьогодні, з його попередніми результатами, і тим самим виявляється динаміка його розвитку.

Коментування оцінки є обов'язковим, незалежно від того, чи відповідь учня є усною чи письмовою.

Поєднання вчителем у своїй роботі індивідуальних і соціальних еталонів проявляється в тому, що учень не тільки засвоює зміст навчального матеріалу, а й сам контролює і коригує свою пізнавальну діяльність. Це і є ідеальна ситуація з критеріями оцінювання.

Отже, не дивлячись на бурхливі зміни в суспільному житті, інноваційні підходи до вирішення освітнянських проблем, урок як класична форма в системі роботи загальної середньої освіти є стержнем організації навчально-виховного процесу.

Отже, психолого-педагогічні та техніко-гігієнічні вимоги до сучасного уроку зводяться до дотримання таких узагальнених положень:

1) Точне і творче виконання програмно-методичних вимог до уроку; чітке визначення типів уроку і його місце в темі, бачення особливостей кожного уроку.

2) Врахування реальних навчальних можливостей різних класів або груп, цілеспрямована ліквідація прогалин в знаннях.

3) Обміркування та вирішення в єдності завдань освіти, виховання, психологічного розвитку.

4) Вибір раціональної структури та темпу проведення уроку, які забезпечують вирішення поставлених завдань і продуктивне використання часу уроку: «Цілі визначають тип уроку. Тип уроку визначає його структуру, структура — розподіл часу на різних етапах».

5) Забезпечення практичної і профорієнтаційної спрямованості навчального процесу, створення реальних можливостей щодо використання учнями знань, умінь, навичок, які вони отримали, з метою попередження формального засвоєння теорії.

6) Концентрація уваги учнів на важливих наукових поняттях, висновках, правилах, світоглядних і виховних ідеях; виділення об'єкта міцного засвоєння. Зв'язок змісту уроку з життям, з практикою і особистим життєвим досвідом учня; використання міжпредметних зв'язків з метою формування цілісної наукової картини світу в інтересах економії часу.

7) Розширення арсеналу вибору методів переважно за рахунок активних, інтенсивних методів; використання на уроці оптимального поєднання різних методів.

8) Поєднання колективної форми роботи з груповими та індивідуальними.

9) Здійснення на основі діагностики навчальних можливостей диференційованого підходу до учнів з акцентом на надання диференційованої допомоги учням з різним рівнем підготовки з предмета.

10) Формування у всіх учнів активного ставлення до навчальної діяльності, навичок раціональної організації навчальної праці безпосередньо на уроці.

11) Спілкування з учнями на основі поєднання вимогливості з повагою до особистості.

12) Удосконалення сприятливих для роботи гігієнічних та естетичних умов.

13) Визначення змісту і обсягу домашніх завдань з урахуванням часу, який необхідний на їх підготовку; якщо необхідно, коментувати методики їх виконання, намагатися, щоб навчання здійснювалося на самому уроці, а обсяг домашнього завдання скорочувався (там, де це можливо).

14) Чітке дослідження задуму і одночасна готовність гнучко перебудувати його хід при зміні навчальної ситуації, вміння переходити до реалізації запасних методичних варіантів.

15) Виявлення в ході самоаналізу результатів навчання, виховання, розвитку, які отримали на уроці; порівняння їх з поставленими учителем завданнями, знаходження важливих причин недоліків і успіхів; урахування результатів самоаналізу при плануванні наступних уроків.

Отже сучасний урок це:

- це урок, на якому вчитель викладає матеріал зрозуміло і доступно;
- веселий, пізнавальний, цікавий, не важкий урок, на якому вчитель і учень вільно спілкуються.
- це урок, на якому не доводиться робити щораз одне й те саме, це різноманітний урок;
- це урок на якому вислуховують будь-яку твою думку, урок, ду людина вчиться бути людиною;
- це урок, на якому відчуваєш себе впевнено;
- це урок без стресів.

"Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і технологія нашої праці: щоб дати учням іскорку знань, учителю треба ввібрати ціле море світла".

В.О.Сухомлинський